

bizonyítást rendelt a Curia elsősorban arra a kérdésre, hogy a régi részvényesek elől elvont új részvények ára lényegesen alatta maradt-e a fölemelt alaptőkének is figyelembe vételével mutakozó belértéknek és ezen kérdés igenlő megoldása esetében megállapítandónak rendelte, hogy kik vették át az új részvényeket, a részvénytársaság helyzetére tekintettel szükségesnek, gazdaságilag indokoltnak mutatkozott-e az illetőket ily kedvezményben, vagyoni előnyben részesíteni és hogy a részvénytársaság vezetősége joggal számithatott-e arra, hogy a régi részvényeseknek a kára, amely a másoknak jutott részvények árának túl alacsony összegben való megszabásából keletkezett, az alaptőkeemelésből, illetve a részvény átengedéssel kapcsolatban netán megszerzett összeköttetésből származó más előny révén meg fog-e térülni.

(Folytatjuk.)

A polgári törvénykönyv.

Irta: dr. Almási Antal, egyetemi magántanár, kir. ítélőtáblai bíró.

1. Bizottsági tárgyalásokból és parlamenti nyilatkozatokból, jobbról is balról is, halljuk, hogy a polgári törvénykönyv javaslatának hamar a nemzetgyűlés elé kell kerülnie, hogy elérkezett az ideje annak, hogy történetileg fejlett szokásjogunk írott törvénykönyvbe foglaltassék.

Bármily kellemetlen kötelességet is kell ezzel teljesítenem, nem haladhatok el emellett szóltanul. Nem kerülhetem el azt a kérdést, vajjon a trianoni béke korszaka csakugyan hivatva van-e arra, hogy Csonkamagyarországnak adja azt a kódexet, amelyet régen oly lelkesedéssel és oly hosszú időn át Magyarországnak készítettünk elő?

És ha erre csak határozott *nemmel* tudok felelni, ez nem esik éppen könnyen, hiszen e felelet sok-sok, talán nem is egészen nyomtalanul teljesített saját munkám eredményét is kétségessé teszi.

2. Csak röviden akarom jelezni, mit más formában és alkalommal már az illetékes körök tudatára igyekeztem hozni, hogy tisztára jogpolitikai szempontból is károsnak, sőt egyenesen vesztesnek tartom a csonkamagyarországi törvénykönyv megalkotását.

Az országbírói értekezlet területén kifejlett szokásjog ma az anyaországnak az elszakadt területek igen fontos részeivel közös magánjoga. Halljuk, hogy az utódállamok ezen az állapoton szintén akarnak változtatni. Esetleg kénytelenek is lehetünk ezt tőnni. De semmi okunk sincs arra, hogy a magánjogi

közösségben rejlő érzelmi és jogi kapcsot éppen *mi szüntessük meg*, hogy a magyar jog oldalszárnyainak a szomszédok általi bontogatási kísérleteire azzal válaszoljunk, sőt azokat azzal segítsük elő, hogy mi meg önszántunkból éppen a fő-épületet romboljuk le.

3. Csonkamagyarország helyzete ugyanis az országbirói értekezlet magánjogával szemben gyökeresen más, mint Magyarországé volt.

Utóbbiban az országbirói értekezlet joga a magánjogi törvényhozás szuverenitásának terhes kisebbitését jelentette, amelyet minden áron meg kellett szüntetni.

Csonkamagyarország szemüvegén át ellenben az országbirói értekezlet joga az elszakadt részek legfontosabbjainak magyar kultúrgaranciája, amelyet az anyaországnak mindenképpen ápolnia és fenntartania kell, amelynek megszüntetését az elszakadt részekben maradt testvéreink érdekében még a trianoni béke adta összes eszközökkel, a kisebbségek jogai csorbitásának védelme címén is meg kellene akadályoznunk, de amelyet kezdeményoznünk épp oly rövidlátó, mint célszerűtlen vállalkozás!

4. Hagyján, ha ez oly szükségesnek mutatkoznék, hogy megvalósítása minden káros következményei dacára is az ország létkérdése, ha tehát a csonkamagyarországi kódex rögtöni megalkotása valóságos kategorikus imperativus erejével ható erkölcsi kényszer volna.

De vajjon erről komolyan szólhatni-e?

Tán ma is annyira bizonytalan Csonkamagyarország magánjogi szokásjoga, tán ma is annyira zavarosak ennek szabályai, hogy „saluti, ac quieti, libertatique ipsius regni nostri hoc pacto accuratissime consulentes“ (Trip. Approbatio), hogy „országunk boldogsága, csendessége és szabadsága“ hathatósan parancsolja a csonkamagyarországi kódex törvénybeiktatását?

Azt hiszem, semmikép sem.

Szokásjogunk az 1848. utáni időben szerves, egységes és tagbaszakadt intézményeket fejlesztett és olvasztott be a modern élet forgalmi világába, amelyek tartalma a legaprólékosabb szabályokig is a nép és a jogászvilág ismereti és érzelmi eszmekörébe mélyen bevesődött.

Sőt nem csupán szokásjogi intézményeink tartalma és *veleje*, hanem mondhatjuk, azok hivatalos formája is — ha nem volna paradox, szinte azok *szövegéről* is szólhatnánk, — mindenki által könnyen felismerhető alakot öltött és ölt lassu, szerves és biztos fejlődésében azóta, hogy az 1912. LIV. t.-cikk a királyi Kuria döntvényjogának fejlesztése által a jogegységi és teljesülési határozatok közzététele, hivatalos szöve-

gezése és kötelezővé tétele után a szokásjog katasztrófális bizonytalanságát egyszersmindenkorra *intézményileg* kizárta.

5. Jobbiztonság okából tehát a magánjogi kódexre most sokkal kevésbé szorulunk, mint az 1848. XV. t.-cikk megalkotása óta bármikor is.

De vajjon van-e tárgyi okunk és lehetőségünk arra, hogy a törvénykönyvet éppen most megalkossuk?

Erre ismét csakis nemmel tudok válaszolni.

Magánjogi törvénykönyvet ugyanis szerény nézetem szerint csakis erősen fejlődő, gazdaságilag és egyébként is mindenképpen prosperáló kor alkothat avégből, hogy a nemzet virágzásának eszközeit és intézményeit rögzitse és ezáltal e virágzás tényezőinek bevált hatását a jövőre is biztosítsa.

Mai korunkat ilyennek legjobb akarat mellett sem mondhatjuk. Ha a magánjogi törvénykönyvvel nem akarunk úgy járni, mint a háborus világnak a mainál még mérhetetlenül jobb szakában a törvénytárból az életbe kikerült perrendtartással, amely ugyszólván sohasem lépett igazán hatályba és amely ma csak torzképe annak, mit fölöle képzeltünk, de, amely ily alakban sem lesz talán soká fenntartható, akkor óvakodjunk attól, hogy ma ily kilátástalan szerves és nagy törvényalkotáshoz fogjunk!

6. Óvakodjunk tőle annál is inkább, mert erős meggyőződéseim szerint *ma aligha is találhatjuk meg és még sokkal kevésbé szövegezzhetjük azokat a szabályokat, amelyek mondhatjuk a magánjog legfontosabb alkotmánybiztosítékai. És itt főleg három alapintézménykörre gondolok: a személyiség jogára, a dologbeli jogokra és a vagyoni jogi forgalmi szerződésekre.*

7. A személyiség joga a háboru alatt és után erős rázkódtatásoknak volt és van kitéve, amelyek a körülötte viharzó gyakorlati és elméleti problémák raját vetették fel.

Hogyan szabályozzuk ezeket?

Hallgassunk róluk, szóljon törvénykönyvünk úgy, mintha Magyarországot a világháboru, a forradalmak és ellenforradalmak, Trianon és a mindezekkel kapcsolatos szenvedések és bajok nem dulták volna vagy nem dólnák most is?

Ez azt jelenti, hogy az új kódexnek mit sem szabad tartalmaznia a személyiségi jog alapjainak kérdésessé váltáról, arról, hogy egyes törvényeink a személyiség legfőbb meghatározási jogát: az önmeghatározást egyes esetekben ma már nem az egyén pusztá létehez, hanem annak bizonyos az államnál kisebb csoportokhoz való tartozásához fűzik,¹⁾ hogy

¹⁾ Faj, nemzetiség: 1920. XXV. t.-cikk 3. §-a, földmivességre való alkalmasság: 1920. XXVI. t.-cikk 25. §-a.

azt máskor is közigazgatási engedélyektől és határozatoktól teszik függővé,¹⁾ más szavakkal, hogy a személyiségi jog legfontosabb ágai magánjogi értelemben vett és mindenkit egyformán megillető alanyi jogból közigazgatási, diskretionális engedélytől függő *privilegiumokká fejlődnek át*.

Ugy vélem, hogy polgári törvénykönyv alkotása teljesen lehetetlen anélkül, hogy ezeket a kérdéseket elvileg ne tisztázzuk és szabályozzuk, hogy meg ne állapítsuk, vajjon a legfontosabb pályákon való működés és oly gyakorlati ügyletek, mint az ingatlan adásvétel, a bérlet, a haszonbérlet megkötése és érvényesítése az egyén személyiségi, ha úgy tetszik jogképességi körébe, avagy közigazgatási hatóságok célszerűségi vagy egyéb alapokon nyugvó szabad elhatározási körébe tartozik-e?

Szóval: az egyénnek engedélyezett magánjogi tevékenység és az ennek gyökerét tevő, a közjog és a magánjog határán fekvő egyén és állam, továbbá jogi személy és állam közötti viszony: a magánjogi tevékenység értékelése és alapjai a polgári törvénykönyvben *ma* elvileg szabályozandók.

A háboru előtti javaslatokban erre nem volt szükség, mert senkinek eszébe sem jutott e viszony alapjaiban és e tevékenység jelentőségében kételkedni. Ma ezek igen homályossá váltak, amely homályt az új törvénykönyvnek mindenképpen el kellene oszlatnia.

Egészen mellőzöm azt a kérdést, vajjon erre a mai politikai és egyéb viszonyok alkalmasak-e? De vajjon ma még a fent jelzett áldozatok árán is okvetlenül *kell-e ily kérdéseket* felidézniük?

Ezekhez járul, hogy véleményem szerint a társadalmi bojkott számos jelenségeit, amelyeket a forradalmak utáni idők felvetettek, a törvénykönyvnek szintén fel kellene ölelnie.

Tudományos és egyéb közjogi vagy nagy társadalmi jelentőséggel bíró testületekből való kizárások bírói felülbírlása, amelynek intézményes hiánya sok, indokolatlan, keserű szenvedést okozott, most már épp oly kevésbé maradhat el a kódexből, mint teszem annak a kérdésnek a tisztázása, vajjon a névmagyarosítás csakugyan és kizárólag közigazgatási hatóság adta privilegium-e, amelynek eléréséhez külön érdekem szükségesek, avagy talán törvényileg biztosítandó magánjogi

¹⁾ Kari határozat: 1920. XXV. t.-cikk 3. §-a, közigazgatási engedély: az 1922. XII. t.-cikk számos esete, megyei gazdasági albizottság: 1920. XXXVI. t.-cikk 25. §, az ebben a vonatkozásban szintén közigazgatási hatóságnak veendő. Földbirtokrendező Biróság (1920. XXXVI. t.-cikk 25. §.), a Földmívelésügyi Miniszter (ugyanott 20. §.) stb. döntései, amelyek végeredményben mind afelett is határoznak, kinek van megengedve, hogy tudományos, kereskedelmi vagy ipari és mezőgazdasági pályán működ-hessék, kinek nem?

jogosultság, amelyből csak a kódexben felsorolandók rekesztendők és rekeszthetők ki?

A háborus világ tapasztalatai alapján új, bő, de ma mégsem biztos szabályozásra szorulna a jogi személyek kormányhatósági engedélyezése, feloszlatása, továbbá a feloszlatott jogi személyek vagyonának jogi sorsa; azok felszámolása és így tovább.

Szóval: a személyiségi jog úgy annak ideális, mint vagyoni kiágazásaiban a háboru alatti és utáni események láncolata által homályos, bizonytalan és most még erősen fluktuáló intézménnyé alakult, amelynek háboru előtti szabályozását a való élet moghazudtolná, új tételei pedig chaotikusok, de politikai és gazdasági harcaink folytán heves és éles ellentétek nélkül ki sem kristályosodhatnak és — úgy tartom — még igen-igen messze vannak attól, hogy törvénykönyvbe kerülhessenek.

8. Ugyanugy vagyunk a dologbeli jogok új jelenségeivel is.

Azok a sebek, amelyeket a háboru és háboru utáni események főleg a tulajdonjog szabályain ejtettek — mondhatni — chronikusok.

Az *ingó* tulajdon tartalma és terjedelme a háborus igénybevételek és az árdrágító visszaélésekkel kapcsolatos törvények és rendeletek nyomása alatt ugyszólván teljesen megváltozott, mire nézve röviden a háboru magánjogi hatásairól irt munkámra utalhatok.

A *városi ingatlanokra* vonatkozó tulajdonjog a lakásinség szülte közigazgatási jellegű kényszerbérletek, továbbá számtalan igénybevétel folytán éppugy elvesztette eredeti és háboru előtti jellegét; mint a *mezei ingatlanoké* a földbirtokrefórmmal kapcsolatos számos megszorítás következtében.

Hallgasson a kódex ezekről és az ezekhez hasonló, a jövőben is bizonyára újra felbukkanható nehézségekről? A háboru *előtti* szabályokat foglalja-e írásba és ezzel már eleve is tudatosan helyezkedjék szembe az étellel, avagy talán a mai állapotot állandósítsa?

És ha bármelyik utat választja is, tud-e gyorsan, helyesen és a számottevő összes politikai és gazdasági köröket akár csak némileg is kielégítő szabályozásra lelni?

Azt hiszem, semmikép.

9. A vagyoni jogi forgalmi szerződések jelentősége a hitelen nyugszik. Hitel pedig állandó gazdasági viszonyokat kíván és tételjez fel.

A háboru előtt a kötelmi szerződések szabályozása ezen a két axiómán és azon a feltevésen épült, amelyet sok százados tapasztalat nagyban és egészben megerősített, t. i. hogy

a gazdasági élet erői és tényezői hosszabb időközön át egyensúlyi helyzetben vannak és maradnak.

Nem is merült tehát fel, vagy ha igen, csak szórványosan és kivételesen az a kérdés; vajjon a szerződés a létesítése vagy a teljesítése idejében fennálló gazdasági viszonyokba illesztendő-e be?

Ma és mindaddig, míg a trianoni gazdasági zavar tart, ugyszólván minden forgalmi hitelezési szerződés merőben más viszonyok között keletkezik, mint amelyekben teljesítendő.

A hitelezési szerződések keletkezési és teljesítési ideje közötti gazdasági ellentét kiegyenlítésének parancsoló követelménye tehát állandó és mindennapi nehézség.

Ehhez járul a világszerte mindenütt, de nálunk igen sokáig fokozott erővel pusztító pénzromlás, amely a hitelezési eszköz belső elértéktelenedésének kérdését is kiélejtette.

Vagyis a tömegesen és rohamosan változó gazdasági viszonyok a szerződési, forgalmi vagyoni jog leggyakorlatibb kérdéseit: a teljesítési, késedelmi, lehetetlenülési, érdekmulási szabályokat gyökeresen ostromolják és változtatják. Az optiós és a baleseti járulékra vonatkozó kuriai határozatok, a gazdasági lehetetlenülés és a valorizációt tárgyazó számos, egymástól szükségképpen eltérő és ingadozó bírói döntés napnál fényesebben bizonyítja, hogy a magánjogi köztörvényi hitel-forgalom nem csupán válságát, hanem átalakulási korát is éli. Ennek közepette sem az azt megelőző régi korszak már sokban elavult, sem pedig a most alig-alig kibontakozó, még le nem higgadt, végeleges alakot nem is ölthetett szabályok és elvek sem kerülhetnek bele a törvénykönyvbe.

Mindent összevéve: a személyiségi jogot, a tulajdonjogot és a hitelezési forgalmi szerződéseket a háboru előtti módon szabályozó törvénykönyvet épp oly kevéssé tudok elképzelni, mint olyat, amely ezekről hallgat, vagy pedig, amely őket mai chaotikus állapotukban akarná és főleg tudná törvénybe iktatni.